
Čovjek koji je sadio drveće

Jean Giono

Predgovor

Jean Giono, jedini sin obućara i pralje, bio je jedan od najvećih francuskih pisaca. Pisao je priče, eseje, poeziju, kazališne predstave, filmske scenarije, prijevode i više od trideset romana, od kojih su mnogi prevedeni na engleski. Giono je bio mirotvorac te je dvaput bio zatvoren u Francuskoj na početku i kraju Drugog svjetskog rata. Ostao je vezan s Provansom i Manosqueom, malim gradom u kojem je rođen 1895. te umro 1970.

Nagrađen je Prix Brentanom, Prix de Monacom (za najizvanredniji rad francuskog pisca), Legion d'Honneurom , a bio je i član Academie Goncourt.

S engleskog preveli: *Lukas Lujanac, Tamara Kozlinger, Jan Sacher i Majda Vacka, učenici 1.B razreda, uz mentorstvo profesorice Jasmine Šimek*

Da bismo otkrili nečije izuzetne osobine, moramo imati puno sreće kako bismo promatrali ponašanje te osobe tijekom mnogih godina.

Ako je to ponašanje lišeno svakog egoizma, ako mu je glavni motiv besprimjerna velikodušnost, ako je potpuno sigurno da nema ni pomisli na nagradu i da je, kao dodatak, ostavilo vidljiv trag na ovoj Zemlji, onda ne može biti greške.

Prije oko četrdeset godina bio sam na dugom pješačenju preko planinskih visova nepoznatih turistima, u tom drevnom kraju gdje se Alpe naglo spuštaju u Provansu. Sve je to, kad sam započeo dugu šetnju kroz ova napuštena područja, bila gola i bezbojna zemlja. Ništa nije raslo osim divlje lavande

Prolazio sam tim krajem u njegovoj najširoj točki, i nakon tri dana hoda, našao sam se usred besprimjerne pustoši. Ulogorio sam se u blizini ostataka napuštenog sela. Ostao sam bez vode dan prije, i morao sam je pronaći. Ove zbijene kuće, iako su bile u ruševinama, kao staro osinje gnijezdo, izgledale su kao da je tamo prije bio nekakav izvor ili bunar. Uistinu, izvor se tu nalazio, ali je bio presušio. Pet ili šest kuća, bez krova, izmučene vjetrom i kišom, i kapelica sa svojim trošnim zvonikom, stajale su kao u živim selima, ali sav život je nestao.

Bio je lijep lipanjski dan, obasjan sunčevom svjetlošću, ali iznad ove nezaštićene zemlje visoko na nebu, puhao je vjetar nepodnošljivom svirepošću. Režao je iznad kostura kuća kao što lav riče kad ga se uznemiri dok jede. Morao sam premjestiti moj logor.

Nakon pet sati hoda, još uvijek nisam našao vode i ništa mi nije davalo nadu da ću je pronaći. Sve oko mene je bila ista suhoća, ista gruba trava. Učinilo mi se da sam u daljini vidio malu crnu siluetu koja je stajala uspravno i mislio sam da je to deblo osamljenog drveta. U svakom slučaju krenuo sam prema njemu. Bio je to pastir. Trideset ovaca je ležalo oko njega na gorućoj zemlji.

Dao mi je vode iz posude od tikve i, malo kasnije, me odveo u kućicu u naboru ravnice. Dobivao je svoju odličnu vodu iz vrlo dubokog prirodnog bunara iznad kojeg je postavio primitivno vitlo.

Čovjek je malo pričao. To je navika onih koji žive sami, ali netko bi pomislio da je siguran u sebe i svojom je sigurnošću ulijevao povjerenje. Bilo je to neočekivano u ovoj pustoj zemlji. Nije živio u kolibi već u pravoj kući izgrađenoj od kamena koja je bila živi dokaz kako je njegov trud i rad oblikovao ruševine koje je bio našao kad je došao. Krov mu je bio jak i siguran. Vjetar je na crepovima zvučao kao more kad udara u obalu.

Kuća je bilo uredna, suđe je bilo oprano, pod pometen, puška podmazana, juha je ključala iznad vatre. Primijetio sam da je lijepo obrijan, da su mu svi gumbi čvrsto prišiveni, da je njegova odjeća zakrpana izuzetno pažljivo što je zakrpu činilo nevidljivom.

Podijelio je svoju juhu sa mnom, a poslije, kad sam mu ponudio duhan, rekao mi je da ne puši. Njegov pas, koji je i sam bio tih, bio je prijateljski naklonjen bez da se ponaša previše pokorno.

Od prve se podrazumijevalo da bih trebao prenoćiti ovdje, najbliže selo je bilo udaljeno dan i pol hoda. I osim toga bio sam savršeno upoznat s prirodom rijetkih sela u tom kraju. Bilo ih je četiri ili pet raštrkanih s velikom udaljenošću jedno od drugog na ovim planinskim padinama, među šumarcima bijelog hrasta, na samim krajevima prohodnih cesta. Nastanjivali su ih ugljenari i život je bio loš. Obitelji, zbijene u klimi koja je jako gruba i zimi i ljeti, nisu pronašle nikakav bijeg od neprestanog sukoba svojih osobnosti. Nerazumna ambicija dosegla je pretjerane razmjere u stalnoj želji za bijegom.

Muškarci su vozili vagone ugljena do grada a zatim se vraćali. I najčvršći su se slamali pod stalnim dosadnim, teškim radom. Žene su neprestano osjećale gorčinu. U svemu je bilo sukoba, oko cijene ugljena kao i oko klupe u crkvi, oko sukobljenih vrlina kao i sukobljenih poroka kao i oko neprekidne borbe između vrlina i poroka. Ponad svega toga je bio i vjetar, isto neprekidan, koji je kidao živce. Bilo je epidemija samoubojstava i čestih slučajeva ludila, najčešće ubilačkog.

Pastir je otišao po malu vreću i iz nje istresao hrpu žireva na stol. Počeo ih je provjeravati, jednog po jednog, s velikom koncentracijom, odvajajući dobre od loših. Ja sam pušio svoju lulu. Ponudio sam mu pomoć. Rekao mi je da je to njegov posao. I u stvari, vidjevši kako se ozbiljno posvetio zadatku, nisam inzistirao. To je bio naš cijeli razgovor. Kada je na stranu stavio dovoljno veliku gomilu žireva, podijelio ih je na hrpice od po deset komada usput bacajući one malene ili napuknute nakon što ih je pažljivije pregledao. Nakon što je tako odabrao stotinu savršenih žireva, pošli smo spavati.

Osjećao sam mir u društvu s ovim čovjekom. Sutradan sam pitao smijem li se ovdje odmoriti još jedan dan. Smatrao je to sasvim normalnim - ili, da budem precizniji, odavao je dojam da ga ništa ne može iznenaditi. Odmor mi nije bio prijeko potreban, ali me on zainteresirao i htio sam saznati više o njemu. Pustio je stado iz tora i odveo ga na pašnjak. Prije odlaska, potopio je vreću s pažljivo odabranim i izbrojenim žirevima u kantu vode.

Primijetio sam kako umjesto štapa nosi željeznu šipku debelu kao moj palac te skoro metar i pol dugu. Odmarajući se šetnjom, pratio sam stazu paralelnu njegovoj. Pašnjak je bio u dolini. Ostavio je psa da čuva malo stado i popeo se do mene. Bojao sam se da će mu smetati moja indiskrecija, ali bio sam u krivu: ovo je bio put kojim je išao te me pozvao da pođem s njim ako nemam pametnijeg posla. Popeo se na vrh grebena, skoro stotinjak metara dalje. Tamo je počeo gurati svoju željeznu šipku u zemlju, praveći rupu u koju je posadio žir; zatim je zatrpao rupu zemljom. Sadio je hrastove. Pitao sam ga je li zemlja njegova. Rekao je da nije. Je li znao čija je? Nije. Pretpostavljao je da je vlasništvo zajednice ili možda pripada nekome koga nije briga za nju. Nije ga ni zanimalo čija je. Sadio je svoje žireve s najvećom pažnjom.

Nakon podnevnog obroka nastavio je sa sadnjom. Pretpostavljam da sam bio prilično uporan u zapitkivanju, jer mi je odgovorio. Tri godine je sadio drveće u ovoj divljini. Posadio ih je sto tisuća. Od tih sto tisuća, dvadeset tisuća je proklijalo. Od tih dvadeset tisuća je i dalje očekivao izgubiti polovicu zbog glodavaca ili nepredvidivog prsta sudbine. Ostalo je deset tisuća stabala hrasta, rastući gdje ništa prije nije raslo.

Onda sam se počeo pitati koliko je godina ovom čovjeku. Očito je imao više od pedeset. Pedeset i pet, rekao mi je. Njegovo ime bilo je Elzeard Bouffier. Nekoć je imao farmu u nizini. Tamo je proveo veći dio života. Izgubio je sina jedinca, a zatim i ženu. Povukao se u ovu osamu gdje mu je zadovoljstvo bilo živjeti jednostavno sa svojim ovcama i psom. Njegovo mišljenje bijaše da ova zemlja umire zato što nema drveća. Dodao je da je, ne imajući važnijih poslova, odlučio popraviti to stanje.

Budući da sam u to vrijeme, unatoč svojoj mladosti, živio usamljeničkim životom, razumio sam kako se pažljivo odnositi prema samotničkim dušama. Ali me baš moja mladost natjerala na razmišljanje o budućnosti u odnosu na sebe i potrazi za srećom. Rekao sam mu da će za trideset godina tih deset tisuća njegovih hrastova biti veličanstveni. On je sasvim jednostavno odgovorio da, ako mu Bog podari dug život, za trideset godina će posaditi još toliko da će se ovih deset tisuća činiti kao kapljica vode u moru.

Uostalom, sada je proučavao razmnožavanje bukava i imao je rasadnik sadnica uzgojenih iz bukavica nedaleko od svoje kuće. Te sadnice, koje je od svojih ovaca zaštitio žičanom ogradom, bile su predivne. Također razmatra da posadi breze u dolini gdje je, reče, bila određena količina vlage par metara ispod površine tla.

Sljedeći smo se dan rastali.

Sljedeće je godine, 1914 počeo rat, u kojemu sam sudjelovao sljedećih pet godina. Pješak u vojsci nije imao vremena za razmišljanje o drveću. Da budem potpuno iskren, cijela stvar nije ostavila dojam na mene; smatrao sam to hobbijem, skupljanjem maraka i zaboravio ju.

Nakon rata, dobio sam maleni bonus za razvojačenje i imao silnu želju da udahnem svježeg zraka. Bez ikakvog drugog cilja sam ponovo krenuo putem prema pustom kraju.

Krajolik se nije promijenio. Međutim, iza napuštenog sela u daljini sam vidio nekakvu sivkastu maglu koja je prekrivala vrhove planina poput saga. Od prethodnog dana, ponovo sam počeo razmišljati o pastiru koji sadi drveće. "Deset tisuća hrastova," razmišljao sam, "uistinu zauzimaju dosta prostora."

Vidio sam previše ljudi kako umiru tijekom tih pet godina pa mi je bilo lako zamisliti da je i Elzeard Bouffier umro, zato što, s dvadeset godina, pedesetogodišnje muškarce smatramo starcima kojima ne preostaje ništa drugo do umrijeti. Nije bio mrtav. Zapravo, bio je iznimno žustar.

Promijenio je zanimanje. Sad je imao samo četiri ovce, ali umjesto njih stotinu košnica. Riješio se ovaca jer su prijetile njegovom mladom drveću. Rekao mi je (a i sam sam vidio) da ga rat uopće nije uznemirio. Neumorno je sadio drveće.

Hrastovi iz 1910. su sada bili stari deset godina i viši od nas obojice. Bio je to dojmljiv prizor. Bio sam bez teksta, a pošto ni on nije govorio, cijeli smo dan proveli u tišini hodajući kroz njegovu šumu. Podijeljena u tri dijela, bila je dugačka jedanaest a široka tri kilometra u svom najširem dijelu. Kada se sjetite da je sve ovo djelo ruku i duše ovog jednog čovjeka, bez ikakve tehnologije, shvatite da ljudi mogu biti jednako djelotvorni kao Bog u stvaranju, a ne samo u razaranju. Slijedio je svoj plan, a bukve koje su dopirale do mojih ramena i koje su se raširile do kud je

dopirao pogled, su to i potvrđivale. Pokazao mi je i lijepe breze posađene pet godina prije - to jest, 1915., u vrijeme kad sam se ja borio u Verdunu. Zasadio ih je u svim dolinama gdje je, ispravno, pretpostavljao da ima vlage ispod površine zemlje. Bile su nježne poput mladih djevojaka ali vrlo čvrste.

Stvaranje kao da je došlo u nekakvoj lančanoj reakciji. Nije se zabrinjavao zbog toga, on je odlučno obavljao svoj zadatak u svoj njegovoj jednostavnosti; ali dok smo se vraćali prema selu, ugledao sam vodu kako teče u potočićima koji su bili presušeni još od pamtivijeka. To je bio najdojmljivija posljedica te lančane reakcije koju sam dotad vidio. Jednom davno je tim potocima tekla voda.

Neka od tih turobnih sela koje sam ranije spomenuo su bila izgrađena na mjestima drevnih rimskih naselja, čiji su tragovi ostali pa su arheolozi, istražujući ih, pronašli udice tamo gdje su u dvadesetom stoljeću bile potrebne cisterne da osiguraju malu količinu vode.

Sjemenke je prenosio i vjetar. Kako se pojavljivala voda, tako su se pojavljivale i vrbe, rogozi, livade, vrtovi, cvijeće i određena svrha života. Ali promjena je bila tako postupna da je postala prirodna i nije izazivala čuđenje. Lovci, penjući se u divljinu u potrazi za zečevima i divljim svinjama, su opazili nagli rast stabalaca, ali su to pripisali nekakvom hiru prirode. Zato se nitko nije petljao u ono što je Elzeard Bouffier radio. Da su ga razotkrili, usprotivili bi mu se. Ali njega je bilo nemoguće zapaziti. Tko je u selima i općinskim uredima uopće mogao sanjati o takvoj ustrajnosti u veličanstvenoj velikodušnosti?

Kako bi netko uopće mogao dobiti jasnu ideju o ovoj izvanrednoj osobi, ne smije zaboraviti da je radio u potpunoj samoći, takvoj, da je pri kraju svojeg života izgubio sposobnost govora. Ili možda nije vidio potrebu za njim.

Godine 1933. posjetio ga je jedan lugar, koji ga je obavijestio o zabrani paljenja vatre u prirodi, zbog straha od ugrožavanja rasta te "prirodne" šume. Bio je to prvi put da mu je čovjek naivno rekao da je čuo o šumi koja raste sama od sebe. U to je doba Bouffier planirao zasaditi bukve na mjestu udaljenom 12 kilometara od svoje kuće. Kako bi izbjegao toliko hodanja, jer je tada imao sedamdeset pet godina, namjeravao je napraviti kamenu kućicu na mjestu sadnje. Sljedeće godine ju je sagradio.

Godine 1935. cijela delegacija je došla iz Vlade da bi proučila "prirodnu šumu". Došao je jedan visoki dužnosnik iz Uprave za šume, jedan zastupnik i nekoliko tehničara. Bilo je puno nepotrebnih riječi. Odlučeno da se nešto mora poduzeti ali, na sreću, ništa nije bilo poduzeto osim jedine korisne stvari: cijela šuma je stavljena pod zaštitu države a proizvodnja drvenog ugljena zabranjena. Bilo je nemoguće ne biti očaran ljepotom tih mladih stabala u punini zdravlja, i ona su očarala i samog zastupnika.

Jedan od šumarskih službenika u tom izaslanstvu je bio moj prijatelj. Njemu sam objasnio misterij. Jednog dana slijedećeg tjedna smo zajedno išli posjetiti Elzearda Bouffiera. Našli smo ga usred posla, desetak kilometara od mjesta gdje je šuma bila pregledana.

Taj šumar mi nije uzalud bio prijatelj. Bio je svjestan vrijednosti. Znao je i šutjeti. Dao sam jaja koja sam donio kao poklon. Nas trojica smo podijelili ručak i proveli sate nijemo motreći krajolik.

U smjeru iz kojeg smo došli padine su bile prekrivene drvećem visokim sedam do osam metara. Sjetio sam se kako je krajolik izgledao 1913. godine: pustinja. Smirujući, teški rad, snažan planinski vjetar, umjerenost i, nadasve, vedrina njegove duše podarili su ovom čovjeku zdravlje koje ulijeva strahopoštovanje. Bio je jedan od Božjih poslanika. Pitao sam se koliko će još jutara zemlje zasaditi drvećem.

Prije odlaska, moj prijatelj je samo dao kratku preporuku o određenoj vrsti drveća kojoj bi tlo posebno pasalo. Nije forsirao svoju preporuku. "Zbog jednog vrlo dobrog razloga," rekao mi je kasnije: "Bouffier zna o tome više nego ja." Nakon sata hodanja, kad je razmislio o tome, dodao je: "Zna o tome više nego bilo tko. Otkrio je predivan način kako biti sretan!"

Zahvaljujući ovom čovjeku ne samo šuma, nego i Bouffierova sreća su bili sigurni. Postavio je tri šumara da čuvaju šumu i toliko ih je zastrašio da su ostali otporni na sve boce vina kojima bi ih ugljenari mogli podmititi.

Jedina ozbiljna prijetnja je bila tijekom rata 1939. Automobili su koristili motore na drvo pa nikad nije bilo dovoljno drva. Počeli su sjeći hrastove iz 1910. ali je područje bilo tako daleko od željeznica, da se ta aktivnost pokazala financijski nesigurnom. Bilo je napuštena. Pastir nije ništa od sječe ni vidio. On je trideset kilometara dalje mirno nastavljao svoj posao ignorirajući rat te 1939. kao što je ignorirao i onaj 1914. godine.

Elzeara Bouffiera sam zadnji put vidio u lipnju 1945. Tada mu je bilo osamdeset sedam godina. Ponovo sam pošao putem kroz pustoš, ali sada za razliku od kaosa u kojem je rat ostavio zemlju, između doline Durce i planine je vozio autobus. Pripisao sam činjenicu da ne prepoznajem prizore iz ranih putovanja brzom transportu. Činilo mi se i da je put poveo kroz novo područje. Tek me ime jednog sela uvjerilo da je to kraj koji je nekad bio razrušen i pust.

Autobus me ostavio u Vergonsu. 1913. godine je ovaj zaselak s deset do dvanaest kuća imao tri stanovnika. Bili su divlji, mrzili su jedni druge, živjeli su postavljajući stupice za divljač, fizički i moralno nisu daleko odmakli od života u kamenom dobu. Posvuda oko njih koprive su gutale ostatke napuštenih kuća. Njihovo stanje je bilo bez nade. Samo su čekali smrt. Situacija je to koja rijetko dovodi do vrlina.

Sve se promijenilo. Čak i zrak. Umjesto jakog, suhog vjetra koji me nekada napadao, puhao je lagan povjetarac pun mirisa. Čuo se zvuk sličan žuborenju vode s planine, bio je to vjetar u šumi. Što je najbolje od svega, zapravo sam čuo žuborenje vode. Vidio sam da je izgrađena česma u kojoj se voda slobodno kretala, i ono što me najviše usrećilo je što je netko pored nje zasadio lipu koja je već bila puna lišća što je bio neosporan simbol uskrsnuća. Osim toga, bilo je u Vergonsu tragova rada za koji je potrebna nada. Tada se nada vratila. Ruševine su raskršene, trošni zidovi srušeni i pet je kuća obnovljeno. Sada je bilo dvadeset i osam stanovnika od kojih su četiri mlada vjenčana para. Svježe ožbukane nove kuće bile su okružene vrtovima u kojima je voće i povrće raslo u urednoj zbrci, kupus i ruže, poriluk i zijevalice, celer i anemone. Sada je to bilo selo u kojemu bi netko htio živjeti.

Od tamo sam dalje išao pješice. Rat koji je upravo završio još nije dopustio da život u potpunosti procvjeta, ali je Lazar već ustao iz groba. Na nižim padinama planine sam vidio polja ječma i raži, duboko u uskim dolinama livade su počele zelenjeti. Od tada je trebalo samo osam godina da cijeli kraj zasja zdravljem i blagostanjem. Na mjestima ruševina koje sam vidio 1913. godine sada stoje uredne farme, svježe ožbukane, koje svjedoče sretnom i

udobnom životu. Stari tokovi, napojeni kišama i snijegom koje šuma hvata, ponovno teku. Voda je kanalizirana. Na svakoj farmi, u lugovima javora, voda se prelijevala iz vrela na tepihe svježe mente. Malo po malo sela su se ponovno izgradila. Ljudi iz ravnice, gdje je zemlja skupa, smjestili su se ovdje donoseći mladost, pokret i duh avanture. Po putu se upoznaju srdačni muškarci i žene, dječaci i djevojčice koji razumiju smijeh i koji su ponovno poželjeli zabavu. Brojeći bivšu populaciju, koja je neprepoznatljiva sad kada živi u udobnosti, više od deset tisuća ljudi duguje svoju sreću Elzeardu Bouffieru.

Kada se prisjetim da je jedan čovjek, oslanjajući se samo na svoje fizičke i moralne snage, uspio da ova zemlja Kanaan ponikne iz pustoši, uvjeren sam da je unatoč svemu čovječanstvo krasno. Ali kada zbrojim neiscrpnu veličinu duha i ustrajnost dobronamjernosti koja je trebala da se ostvari ovaj rezultat, pun sam neizmjernog poštovanja za ovog starog i neukog seljaka koji je uspio završiti posao vrijedan Boga.

Elzeard Bouffier mirno je preminuo 1947. u domu za nemoćne u Banonu.